

УДК 973

І. В. Варывончык

ДЫСКУСІЙНЫЯ ПЫТАННІ РОСТУ САЦЫЯЛЬНАЙ НЯРОЎНАСЦІ Ў ЗША

Пачынаючы з 80-х XX ст. хуткі рост сацыяльнай няроўнасці стаў прадметам пастаяннай увагі амерыканскай навуковай грамадскасці. Шматлікія даследаванні канстатавалі, што рост сацыяльнай палярнагацыі адбываўся на працягу 80-х гг. Нягледзячы на розныя падыходы і метадыкі падліку, удалося даказаць, што няроўнасць у даходах прадаўжала расці ў 90-я гг., хоць напалову павольней, чым у 80-я гг. Нягледзячы на хуткі эканамічны пад'ём і рост прадукцыйнасці працы, даходы бедных амерыканцаў і сярэдняга класа ўзраслі нязначна [7; 8, с. 379—406; 9; 14—16].

Асаблівую цікавасць уяўляюць спробы растлумачыць, што адбывалася. Рост сацыяльнай няроўнасці прапаноўвалася прызнаць вынікам глабалізацыі сусветнай эканомікі або ўкараненнем новых тэхналогій, падаткавай палітыкі або росту разрыву ў аплаце працы паміж работнікамі з розным узроўнем адукацыі. Вядучым тэзісам многіх даследаванняў з'яўляецца сцвярджэнне аб росце дабрабыту

ўсіх слаёў насельніцтва, захаванне высокага ўзроўню сацыяльнай мабільнасці амерыканскага грамадства, аб тым, што, нягледзячы на рост дыстанцыі паміж багатымі і беднымі, дабрабыт апошніх вышэй, чым калі-небудзь.

Аналіз матэрыялаў сведчыць аб іх недаканасці, адсутнасці ўніверсальных тлумачэнняў складаных з'яў сучаснай амерыканскай рэчаіснасці.

Пры ацэнцы даходаў выкарыстоўваюцца розныя метадыкі. Бюро статыстыкі ЗША вызначае даход як усе грашовыя паступленні, за выключэннем кампенсацыйных выплат па страхавых абавязацельствах, падаткавых ільгот і дывідэнтаў ад укладу капіталу. Іншыя вызначэнні ўлічваюць іх любую дапамогу ад дзяржавы ў неграшовай форме. Аднак незалежна ад метадаў вылічэнняў разрыв у даходах паміж 20 % самых багатых амерыканцаў, самай беднай і пасярэдняй пятымі часткамі ўзрастаў. За перыяд з 1979 па 1989 г. Джыні індэкс вырас на 10,5 %, за 90-я гг. яго рост склаў больш за 4 % (табл. 1).

Табліца 1

Рост няроўнасці ў атрымоўваемых даходах у 1978—1998 гг.

Рост няроўнасці ў даходах (у %)						
Джыні індэкс*	1979	1989	1998	1979—1989	1989—1998	1979—1998
па даных Бюро статыстыкі	0,403	0,429	0,446	6,5 %	4,0 %	10,5 %
да абкладання падаткамі**	0,460	0,492	0,509	7,0 %	3,5 %	10,5 %
пасля абкладання падаткамі*	0,429	0,465	0,484	8,4 %	4,1 %	12,1 %
Суадносінны даходаў першай і пятай квінтэліі***						
па даных Бюро статыстыкі	10,6	12,1	13,5	14,1 %	11,7 %	25,8 %
да абкладання падаткамі**	41,7	44,8	51,8	7,4 %	15,8 %	23,2 %
пасля абкладання падаткамі**	33,9	34,9	39,3	2,9 %	12,7 %	15,6 %
Суадносінны даходаў першай і трэцяй квінтэліі						
па даных Бюро статыстыкі	2,6	2,9	3,3	12,9 %	13,8 %	26,7 %
да абкладання падаткамі**	2,8	3,3	3,8	16,2 %	15,3 %	31,4 %
пасля абкладання падаткамі**	2,6	3,0	3,3	12,8 %	9,7 %	22,6 %

Падлікі зроблены на аснове даных Бюро статыстыкі ЗША за 1980—2000 гг. [2; 4; 17—19].

* Статыстычнымі паказальнікамі няроўнасці прынята лічыць так званы «Джыні індэкс» (gini index), які можа хістацца ад нуля ў выпадку, калі ўсе атрымоўваюць роўны даход, да адзінкі, калі адзін атрымальнік кантралюе ўсе даходы. Дадзеная метадыка разліку дыферэнцыяцыі даходаў была прапанавана італьянскім навукоўцам Карада Джыні ў 1912 г.

** З улікам выплат па страхавых абавязацельствах, падаткавых ільгот, дывідэнтаў ад укладу капіталу, неграшовых кампенсацый дзяржавы.

*** Бюро статыстыкі дзеліць у залежнасці ад узроўню атрымоўваемага даходу дамашняй гаспадаркі на пяць колькасцяў роўных груп, пяць квінтэліі або квінтэліі.

Ацэнкі павелічэння даходаў 80 % найменш плацежаздольных амерыканцаў хісталіся ад 0,25 % да 0,48 % у год за перыяд з 1979 па 1989 г., што азначала нязначны іх рост. Даходы багатых 20 % выраслі на 31,4 %, або на 26,5 % больш, чым у бедных, або на 27,3 % больш, чым у сярэдніх 20 %.

Даныя Бюджэтнага Камітэта кангрэса ЗША, а гэтыя даныя ўяўляюць асаблівую цікавасць, паколькі ўлічваюць даходы з укладу капіталу, падаткавыя набыткі і страты, паказваюць, што ў 1977—1989 гг. рэальны даход самага багатага 1 % амерыканцаў вырас на 63,2 %, у той час як даходы 60 % амерыканцаў зменшыліся, а даходы другіх па ўзроўні даходаў 20 %, або самай багатай сярод сярэдняга класа групы, павялічыліся толькі на 1 %. У 1989—1999 гг. рост даходаў элітнага 1 % запаволіўся і склаў 13,2 %, аднак гэта адбывалася на фоне стагнацыі даходаў 60 % амерыканцаў (табл. 2).

За перыяд з 1977 па 1999 г. па даных Бюджэтнага камітэта кангрэса самыя багатыя 1 % і 10 % амерыканцаў павялічылі свае даходы адпаведна на 84,8 % і 44,6 %, у той час

Табліца 2

Рост даходаў дамашніх гаспадарак (у %) па квінтэліях у 1979—1998 гг. па даных Бюро статыстыкі

Квінтэліі	1979—1989	1989—1998	1979—1998
5-я квінтэлія	3,6 %	1,3 %	4,9 %
3-я квінтэлія	4,7 %	-0,6 %	4,1 %
1-я квінтэлія	18,2 %	13,2 %	31,4 %

як другія 20 %, або багатая частка сярэдняга класа, набылі толькі 5,2 % або 0,25 % у год. Астатнія 60 % амерыканцаў не палепшылі сваё становішча, а самыя бедныя 20 % страцілі 12,9 % сваіх даходаў (табл. 3).

Улік змяненняў у падаткаабкладанні не змяняе агульнай карціны. З 1977 па 1989 г. федэральныя падаткі нязначна выраслі для бяднейшых 40 % і былі істотна зменшаны для багатых 20 %, і асабліва для самага багатага 1 % (з 37,3 % да 28,1 %). Змяненні ў падаткаабкладанні ў 90-я гг. насілі прагрэсіўны характар. У другой палове 90-х гг. падаткі зніжаны на ніжэйшыя 40 % і павялічаны на багатыя 20 % і, асабліва, на самыя багатыя 5 % і 1 %. Калі

Табліца 3

Даходы дамашніх гаспадарак да і пасля выплаты падаткаў у 1977—1999 гг. па даных Бюджэтнага камітэта кангрэса ЗША

Даход да падаткаабкладання	даход (у дол.) 1995 г.				Змяненні (у%)		
	1977	1989	1995	1999	1977—1989	1989—1999	1977—1999
Самыя бедныя 80 %							
5-я квінтэлія	9600	9000	8100	8400	-6,2 %	-6,7 %	-12,9 %
4-я квінтэлія	23200	21400	20100	21200	-7,8 %	-0,9 %	8,6 %
3-я квінтэлія	36200	35000	33300	35400	-3,3 %	1,1 %	-2,2 %
2-я квінтэлія	50400	50900	49600	53000	1,0 %	4,1 %	5,2 %
5-я квінтэлія	98300	118000	120000	132000	20,0 %	11,9 %	34,3 %
10 %	130000	166000	168000	188000	27,7 %	13,3 %	44,6 %
5 %	179000	236000	244000	276000	31,8 %	16,9 %	54,2 %
1 %	389000	635000	660000	719000	63,2 %	13,2 %	84,8 %
Суадносіны даходаў							
1-я/5-я квінтэліі	10,2	13,1	14,8	15,7	28,0 %	19,9 %	53,5 %
1-я/3-я квінтэліі	2,0	2,3	2,4	2,5	18,9 %	7,4 %	27,7 %
Даход пасля падаткаабкладання							
Самыя бедныя 80 %							
5-я квінтэлія	8794	8208	7614	8014	-6,7 %	-2,4 %	-8,9 %
4-я квінтэлія	19743	18126	17165	18269	-8,2 %	0,9 %	-7,3 %
3-я квінтэлія	29250	28385	26740	28709	-3,0 %	1,1 %	-1,8 %
2-я квінтэлія	39262	39957	38440	41234	1,8 %	3,2 %	5,0 %
5-я квінтэлія	70285	87438	84480	93588	24,4 %	7,0 %	33,2 %
10 %	90350	121512	115416	130472	34,5 %	7,4 %	44,4 %
5 %	120646	171336	163480	188232	42,0 %	9,9 %	56,0 %
1 %	243903	456565	419100	471664	87,2 %	3,3 %	93,4 %
Суадносіны даходаў							
1-я/5-я квінтэлія	8,0	10,7	11,1	11,7	33,3 %	9,6 %	46,1 %
1-я/3-я квінтэлія	1,8	2,2	2,2	2,3	22,2 %	3,7 %	26,8 %

Працяг табліцы 3

Даход да падаткаабкладання	даход (у дол.) 1995 г.				Змяненні (у%)		
	1977	1989	1995	1999	1977—1989	1989—1999	1977—1999
Федэральныя падаткі (аб'ём знятага даходу)							
Самыя бедныя 80 %	8,4 %	8,8 %	6,0 %	4,6 %	0,4 %	-4,2 %	-3,8 %
5-я квінтылія	14,9 %	15,3 %	14,6 %	13,7 %	0,4 %	-1,6 %	-1,2 %
4-я квінтылія	19,2 %	18,9 %	19,7 %	18,9 %	-0,3 %	0,0 %	-0,3 %
3-я квінтылія	22,1 %	21,5 %	22,5 %	22,2 %	-0,6 %	0,7 %	0,1 %
2-я квінтылія	28,5 %	25,9 %	29,6 %	29,1 %	-2,6 %	3,2 %	0,6 %
5-я квінтылія	30,5 %	26,8 %	31,3 %	30,6 %	-3,7 %	3,8 %	0,1 %
10 %	32,6 %	27,4 %	33,0 %	31,8 %	-5,2 %	4,4 %	-0,8 %
5 %	37,3 %	28,1 %	36,5 %	34,4 %	-9,2 %	6,3 %	-2,9 %
Суадносіны працэнтных ставак падаткаў							
1-я/5-я квінтыліі	3,4	2,9	4,9	6,3	-0,5	3,4	2,9
1-я/3-я квінтыліі	1,3	1,2	1,3	1,3	-0,1	0,1	0,0

Падлікі зроблены на аснове даных Бюро статыстыкі ЗША за 1980—2000 гг. [2; 4; 17—19].

разглядаць увесь перыяд, то з 1977 па 1999 г. падаткі былі зніжаны як на самых багатых (1 % самых багатых зменшылі свае падаткі на 2,9 %), так і на самых бедных. Такім чынам, прыведзеныя замеры ўзроўню няроўнасці да і пасля зняцця падаткаў засталіся практычна аднолькавымі.

Прынцыпова важным з'яўляецца пытанне аб узроўні сацыяльнай мабільнасці сучаснага амерыканскага грамадства. Асобныя аўтары звярталі ўвагу на неабходнасць аналізаваць становішча амерыканскіх сем'яў у дынаміцы, на працягу жыццёвага цыкла, на працягу якога большасць сем'яў паляпшалі сваё становішча. Іншыя аўтары рэзонна адзначалі, што даследаванні такога роду зыходзяць з памылковых пасылак і прыходзяць да памылковых вывадаў. Так, яны бяруць за зыходныя даныя не аб сям'і, а аб асобных яе членах, у выніку чаго маладыя людзі пачынаюць адлік сваіх поспехаў з нулявога цыкла. Відавочнай памылкай з'яўляецца спроба дэманстраваць дастаткова стабільнае становішча старэйшага пакалення як гатовы рэзультат сацыяльнай мабільнасці [2; 5; 12, с 63—70].

Фактычна пытанні аб сацыяльнай мабільнасці і сацыяльнай няроўнасці не звязаны непасрэдна, а так удалося б даказаць, што ўзровень мабільнасці істотна ўзрос і можа садзейнічаць пераадоленню няроўнасці. Аднак, як вынікае з прыведзеных даных, у 80-я гг., у гады найбольш хуткага росту сацыяльнай няроўнасці, узровень сацыяльнай мабільнасці быў той жа, што і ў 70-я гг.

На працягу абодвух дзесяцігоддзяў 61 % з тых, хто пачынаў жыццё сярод самых бедных 20 %, праз 10 год там жа і застаўся. 24 %

змаглі падняцца на ўзровень другіх 20 %. Што тычыцца тых, хто пачынаў свой шлях на піку сацыяльнай лясвіцы, то 80 % з іх або заставаліся на тым жа ўзроўні або апускаліся на адну ступеньку. Ніякага росту сацыяльнай мабільнасці не назіралася.

Ці не з'яўляецца змяненне ўзроўню даходу недастатковым пры ацэнцы ўзроўню насельніцтва? Сапраўды, погляд на становішча бедных і сярэдніх слаёў сведчыць аб тым, што яны маюць магчымасць купляць і спажываць недасягаемыя раней тавары і паслугі, шматлікія з якіх былі раней прывілегіяй багатых. Аднак акцэнт на тым, што маюць прастыя амерыканцы, не дазваляе ацаніць, што яны не могуць сабе дазволіць, што даступна толькі для багатых і што можа з'яўляцца сапраўды неабходным для падтрымкі або паляпшэння дасягнутага ўзроўню матэрыяльнага становішча, забеспячэння неабходнага медыцынскага абслугоўвання, атрымання неабходнай адукацыі, захавання сацыяльнага статусу, які маецца, або набыцця больш высокага. Наяўнасць у большасці амерыканцаў вялікай колькасці тавараў не першай неабходнасці, такіх, як відэамагнітафоны або тэлевізары, не павінны закрываць таго, што жыццёва важныя патрэбы — жыллё, адукацыя, медыцынскае абслугоўванне сталі менш даступныя, чым раней [13]. Тое, што амерыканцы могуць сабе дазволіць сёння, тое, што ўчора лічылася раскошай, зусім натуральна. Любыя тавары, такія, як тэлефон або радыё, якія былі некалі дарагімі і недаступнымі, становіліся больш даступнымі і таннымі. Сучасныя тэхналагічныя навінкі адрознівае толькі хуткасць іх старэння і больш высокі тэхналагічны ўзро-

вень. Знешнія праяўленні плацежаздольнасці ў выглядзе ўласнага дома або тавараў доўга-часовага карыстання не дастатковы для таго, каб меркаваць аб сапраўдным становішчы спраў. Прыкладам могуць служыць пенсіянеры, шматлікія з якіх маюць уласны дом, але нізкі даход. Ніжэй рысы беднасці аказаліся шматлікія з тых, хто раней адносіўся да сярэдняга класа, хоць мелі купленыя дом і каштоўныя тавары.

Той факт, што бедныя і сярэднія слаі маглі ў 80—90-я гг. XX ст. карыстацца новымі паслугамі, купляць раней недаступныя для іх тавары, не азначаў скарачэнне дыстанцыі паміж імі і багатымі з пункту гледжання іх колькасці і якасці. Паказальным індэкатарам у гэтых адносінах з'яўляецца частка затрат на асноўныя патрэбы. У 1992 г. бедныя амерыканцы трацілі на харчаванне, адзенне і жыллё 71 % усіх сродкаў, у той час як тыя, хто падняўся вышэй за рысу беднасці, толькі 46 % [6]. Адпаведна, частка затрат беднякоў на патрэбы, задавальненне якіх магло б садзейнічаць змяненню іх становішча да лепшага, на догляд за дзецьмі, адукацыю, транспарт, медыцынскае абслугоўванне, іншыя патрэбы, была меншай. Калі параўнаць частку затрат на харчаванне, адзенне і жыллё, то становішча палепшылася ў параўнанні з 30-мі гг. XX ст. Ніхто і не сумняваецца ў тым, што бедныя канца XX — пачатку XXI ст. жылі лепш, чым у часы Вялікай дэпрэсіі.

Вызначэнне беднасці, як яно было сфармулявана і прызнана ў 50-я гг., не можа захоўвацца нязменна, паколькі прадукцыйнасць працы з таго часу падвоілася, і захаванне старых уяўленняў толькі ўтойвае растуцае перамеркаванне нацыянальнага прадукту на карысць багатых.

Гісторыя сведчыць, што прамая сувязь з хуткім ростам эканомікі і няроўнасці пацвярджалася паскораным ростам эканомікі ЗША ў другой палове 90-х гг. пры меншых, чым у папярэдні перыяд, тэмпах росту няроўнасці. Больш пераканаўчым доказам з'яўляецца прыклад еўрапейскіх краін, якія сутыкнуліся з аналагічнымі глабальнымі і тэхналагічнымі выклікамі. Даследаванні становішча спраў у развітых еўрапейскіх краінах паказалі больш хуткі ў 80—90-я гг., чым у ЗША рост прадукцыйнасці працы і вытворчасці на душу насельніцтва. Шэраг еўрапейскіх краін — Германія, Францыя, Бельгія і Нідэрланды — дагналі або абгналі ЗША па прадукцыйнасці працы. Тым не менш, і там назіраўся рост няроўнасці ў даходах, які быў значна ніжэй, чым у ЗША [7].

Адным з шырока распаўсюджаных тлумачэнняў росту няроўнасці ў даходах з'яўляецца сцвярджанне, якое грунтуецца на аналізе адной сапраўды маючай месца справе — імклівага разрыву ў даходах паміж работнікамі з розным узроўнем адукацыі. Аднак даследаванні гэтай праблемы паказваюць, што рост няроўнасці ў аплаце працы, які пачаўся з канца 70-х гг., толькі на 50 % тлумачыўся розным узроўнем адукацыі работнікаў. Па-першае, рост няроўнасці назіраецца і сярод груп работнікаў з аднолькавым узроўнем адукацыі. Па-другое, у 90-я гг. рост даходаў больш адукаваных работнікаў у параўнанні з менш адукаванымі спыніўся, а рост няроўнасці, хоць і меншымі тэмпамі, прадаўжаўся. На справе рост няроўнасці ў аплаце ў залежнасці ад адукацыі быў звязаны не толькі з патрэбнасцямі ў больш кваліфікаванай працы, але і з такімі з'явамі, як паніжэнне рэальнага кошту мінімальнай аплаты працы і скарачэннем ліку членаў прафсаюзаў [11].

Такімі ж негрунтоўнымі з'яўляюцца аднабаковыя тлумачэнні росту няроўнасці тэхналагічнымі змяненнямі і камп'ютэрнай рэвалюцыяй. Яе наступствы параўнальны з рэзультатамі іншых, не менш драматычных тэхналагічных пераваротаў мінулага. З другога боку, беспрэцэдэнтны рост выкарыстання камп'ютэрных тэхналогій у 90-я гг. адбываўся пры запавольванні тэмпаў росту няроўнасці.

Варта адзначыць, што найбольш істотнымі фактарамі, якія прывялі да росту няроўнасці, неабходна аднесці змяненні ў структуры амерыканскай эканомікі — скарачэнне занятасці ў прамысловасці і прырост рабочых месц у менш аплачываемай сферы паслуг, падзенне ўплыву прафсаюзаў, змяншэнне рэальнага кошту мінімальнай аплаты працы, манетарная палітыка, якая пазбаўляла эканоміку выкарыстання пераваг высокай занятасці.

Вынікі апытання часопіса «БізнесУік» 1999 г. сведчаць аб тым, што 75 % амерыканцаў лічылі несправядлівым размеркаванне рэзультатаў росту «новай эканомікі» 90-х гг. Гэта адпавядала рэчаіснасці. За 90-я гг. прадукцыйнасць працы ўзрасла на 18 %, у той час як сярэдні сямейны даход вырас толькі на 4 %. Для забеспячэння годнага ўзроўню жыцця тыпічная амерыканская сям'я павінна была працаваць больш за адведзены рабочы час. Нягледзячы на гэта, разрыв ва ўзроўні дабрабыту паміж імі і багатай элітай прадаўжаў нарастаць. Некаторыя даследаванні і сацыялагічныя апытанні канстатавалі рост занепакоенасці грамадства аб тым, што багатая эліта

аказвала непарапарцыянальна моцны ўплыў на палітычны працэс. Іншыя даследчыкі звярталі ўвагу на тое, што краіны з высокім узроўнем сацыяльнай дыферэнцыяцыі развіваюцца павольней, чым тыя, дзе размеркаванне даходаў і прыбыткаў больш раўнамернае [1; 10]. Варта адзначыць, што існавала дастатковая колькасць прычын, па-першае, канстатаваць рост сацыяльнай няроўнасці, па-другое, сцвярджаць, што гэты рост негатыўна сказваўся на эканамічным і сацыяльным жыцці.

ЛІТАРАТУРА

1. *Aghion Ph., Caroli E., Gracia-Penalosa C.* Inequality and Economic Growth: The Perspective of New Growth Theories. // *Journal of Economic Literature*. 1999. № 4.
2. Bureau of Census. *Statistical Abstract of the United States: 1997*. Washington, 1997.
3. *Cox, M., Alm R.* Why Decry the Wealth Gap? // *New York Times*. 2000. January 24.
4. Current Population Survey. *Income and Poverty* [electronic resource]. Washington: U.S. Dept. of Commerce, Bureau of the Census, Data User Services Division, 1997.
5. *Danziger, Sh., Gottschalk P.* *America Unequal*.— Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1995.
6. *Federman J.* What Does it Mean to Be Poor in America? // *Monthly Labor Review*. 1996. № 5.
7. *Gottschalk P.* and *Smeeding T.* Cross-National Comparisons of Earnings and Income Inequality // *Journal of Economic Literature*. 1997. № 2.
8. *Karoly L., Burtless G.* Demographic Change, Rising Earnings Inequality and the Distribution of Personal Well-Being, 1959-89 // *Demography*. 1995. № 3. P. 379—406.
9. *Lawrence M., Bernstein J., and Schmitt J.* *The State of Working America 2000-01*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2001.
10. *Lewis Ch.* *The Buying of the President 2000*. New York: Avon Books, 2000.
11. *Mishel L., Bernstein J., Schmitt J.* *The State of Working America 2000-01*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2001
12. *Naifeh M.* *Poverty, 1993 to 1994: Trap Door? Revolving Door? Or Both? Current Population Reports*. Household Economic Studies. Washington: U.S. Bureau of the Census. 1998.
13. *Rector R* America Has the World's Richest Poor People // *Wall Street Journal*. 1998. September 24.
14. *Rector R., Hederman R.* *Income Inequality: How Census Data Misrepresent Income Distribution*. Washington: Heritage Foundation, 1999.
15. *Reynolds A.* The Great «Income Gap» Scam // *New York Post*. 2000. January 21.
16. *Ryscavage, P.* A Surge in Growing Income Inequality? // *Monthly Labor Review*. 1995. № 8.
17. *Statistical Abstract of the United States* [electronic resource]. Washington : U.S. Dept. of Commerce, Economics and Statistics Administration, Bureau of the Census, Data User Services Division, 1993—2003.
18. U.S. Bureau of Census. *1990 Annual Report* — Washington: Government Printing Office. 1990.
19. U.S. Bureau of Census. *1997 Annual Report* — Washington: Government Printing Office. 1997.

SUMMARY

The article deals with the trends in nowadays social life in America. Using statistical data the author comes to the conclusion, that existing in contemporary literature interpretations of income disparity and growing social inequality are mostly insufficient or have no grounds.